
RIMSKA KURIJA I RASPRAVE O PAPINU PRIMATU

Nediljko Ante Ančić, Split

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet u Splitu
e-mail: nediljko.ancic@kbf-st.hr

UDK: 262.133
261.8
Primljeno 1/2011.

Sažetak

Svojevremeni poziv pape Ivana Pavla II. na ekumenski dijalog o službi Rimskog biskupa naišao je na živo zanimanje u teološkim krugovima.¹ Prilagodba primata novoj situaciji očito zahtijeva preustroj Rimske kurije koja pomaže papi pri upravljanju općom Crkvom. Pisac u članku raspravlja o potrebi i nastojanjima oko reforme Kurije, oslanjajući se pritom na promišljanja iz publikacija američkih autora Johna R. Quinna i Thomasa J. Reesea. Zatim daje pregled koncilskih zahtjeva za preustrojem središnje crkvene uprave, opisuje dosadašnja ostvarenja i otpore reformi te informira o brojnim prijedlozima i sugestijama u tom predmetu. Na kraju se nameće zaključak da je reforma Kurije u duhu koncilске ekleziologije pretpostavka i nužni dio otvaranja primata novim prilikama.

Ključne riječi: reforma papinstva, preustroj Rimske kurije, papin primat, služba Rimskog biskupa.

Već je Drugi vatikanski sabor iznoseći nauku o Zboru biskupa pokušao na nov način i u novom svjetlu sagledati shvaćanje primata.² Papa Pavao VI. koji je naslijedio Ivana XXIII., predvodio nastavak rada Koncila i obilježio značajno razdoblje njegove provedbe u Crkvi jednom je prilikom izjavio kako je svjestan da je njegova služba zacijelo "najveća zapreka na ekumenskom putu" prema postizanju ponovnog punog jedinstva Crkve.³ Od

¹ Ovaj sam članak svojedobno poslao priređivačima zbornika radova u čast profesoru Tomislavu Ivančiću "Teologijom svjedočiti i naviještati" (KS, Zagreb, 2010.). Zbog previda uredništva tekst nažalost nije uvršten u spomenuti zbornik pa ga ovdje objavljujem u znak poštovanja prema profesoru Ivančiću u povodu sedamdesete obljetnice njegova života i četiri desetljeća plodnoga teološkog djelovanja.

² Vidi: Wolfgang Beinert, *Primat, päpstlicher: I. Historisch-theologisch, II: Systematisch-theologisch*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Herder Freiburg, 1999., VIII., 588-591.

³ Pavao VI. u nagovoru suradnicima Tajništva za jedinstvo kršćana 28. travnja 1967., vidi: AAS, 59 (1967.), 497 s.

tog iskrenog i javno iznesenog priznanja da sadašnji pravni oblik službe Rimskoga biskupa u sebi krije značajnu problematiku pa do početka teološke ekumenske rasprave o njoj prošlo je ipak podosta vremena. Međukonfesionalni dijalog o papinoj službi potaknuo je nasljednik Pavla VI. na rimskoj stolici Ivan Pavao II. svojom enciklikom *Ut unum sint*.⁴ U tom dokumentu koji se s pravom smatra pionirskim i epohalnim Papa veli kako je svjestan da njegova služba kao Rimskog biskupa "predstavlja poteškoću za veliki dio drugih kršćana, čije je sjećanje označeno stanovitim bolnim uspomjenama" pa je u sadašnjemu obliku obnašanja zapreka za jedinstvo kršćana (br. 88). Za odgovornost koju za to snose on i njegovi prethodnici Papa moli za oprostjenje. Potaknut ekumenskom željom mnogih kršćana i kršćanskih zajednica, i sam želi da se pronade takav oblik "obnašanja primata, koji bi se otvorio novoj situaciji, ne odričući se nikako bitnoga u tom poslanju" (br. 95). Zato poziva odgovorne u Crkvama i njihove teologe da o tom predmetu stupe s njim u bratski i strpljiv dijalog "u kojem bismo se mogli slušati iznad neplodnih polemika, imajući na umu samo Kristovu volju o svojoj Crkvi" (br. 96). Enciklika očito ne dovodi u pitanje nauk o primatu s Prvoga vatikanskog sabora, ali priznaje da je način obnašanja primata ipak promjenljiv, a njegov budući oblik u ekumenskom duhu tek treba pronaći.

Poticaj novoj raspravi o Petrovoj službi

Taj dokument samog Pape koji potiče razgovor o svojoj službi, u Crkvama je pozitivno prihvaćen kao važan korak i početak jedne nove kvalitete rasprava o tom pitanju. U relativno kratkom vremenu pokrenuo je održavanje različitih simpozija na kojima su teolozi raznih grana osvijetlili i proučavali osobito biblijske, povijesne, dogmatske, ali također pravne i ekumenske vidike kao i druge implikacije Petrove službe. O snažnom odjeku spomenute enciklike svjedoči velik broj objavljenih članaka i knjiga, zatim prigodnih zbornika radova i tematskih brojeva uglednih teoloških časopisa o toj tematici. Danas možemo reći da je napokon započeo teološki dijalog oko Papina primata i njegove službe u Crkvi. Koliko se u nekim ekumenskim tijelima u tome odmaklo, pokazuje činjenica da je Katoličko-pravoslavna mješovita komisija na zasjedanju u Ravenni (2007.) prvi put proučavala pitanje

⁴ Ivan Pavao II., *Ut unum sint – Da budu jedno. Enciklika o ekumenskom nastojanju*, KS, Zagreb, 1995.

primata i o svome radu objavila završni dokument.⁵ Nedvojbeno je da na svim područjima i u svim sadržajima crkvenoga nauka tijekom povijesti dolazi do određenog razvitka. U tom kontekstu i Petrova služba nije iznimka jer je i ona kroz stoljeća prošla različite faze svojega oblikovanja, preuređivanja, shvaćanja i obnašanja. Stoga je zacijelo dobro došao poticaj za promišljanje na koji način primat prilagoditi zahtjevima današnjega vremena i ekumenskog trenutka.

Što se tiče aktualnog stanja i mogućeg napretka u najnovijoj raspravi o primatu Rimskog biskupa, o tome već postoji brojna teološka literatura dostupna na velikim svjetskim jezicima.⁶ Doduše, u hrvatskoj teološkoj periodici vrlo su rijetki napisi o tome pa bi zacijelo bilo zanimljivo obraditi i predstaviti tijek, dosege i temeljna prijevorna pitanja u započetom dijalogu o papinoj službi. To bi ipak zahtijevalo veći prostor i studiozniji pristup od ovoga prigodnog priloga. Stoga sam iz opširne i složene problematike primata izdvojio jedan zanimljiv i važan, ali rijetko proučavan aspekt koji do sada gotovo i nije bio izravno tematiziran. Riječ je o Rimskoj kuriji i o potrebi njezina preustroja. Budući da je ta ustanova tijesno povezana s papinom službom, svako ozbiljno razmišljanje o prilagodbi primata novim prilikama mora imati u vidu da je sukladno tome neophodno preustrojiti i samu Kuriju.

Prilagodba službe primata zahtijeva preustroj Rimske kurije

Zanimljiva promišljanja u tom smjeru pružaju nam dvije knjige američkih autora na koje ću se u nastavku pobliže osvrnuti. Pojavile su se krajem devedesetih godina prošloga stoljeća u kratkom vremenskom razmaku te se svaka na svoj način barem jednim dijelom bavi i Rimskom kurijom. Može se reći da su u kontekstu sadašnje rasprave o primatu obje publikacije inspirativne i značajne. Bivši nadbiskup San Francisca i predsjednik Biskupske konferencije SAD-a John R. Quinn, potaknut enciklikom *Ut unum*

⁵ Vidi hrvatski prijevod završnog dokumenta: Zajednička međunarodna komisija za teološki dijalog između Rimokatoličke crkve i Pravoslavne crkve: *Ekleziološke i kanonske posljedice sakramentalne naravi Crkve. Crkveno zajedništvo, koncilijarnost i autoritet*, u: Crkva u svijetu, 43 (2008), 290-303.

⁶ Sustavni pregled biblijskog utemeljenja i povijesnog razvoja primata pruža opširno djelo: Wolfgang Klausnitzer, *Der Primat des Bischofs vom Rom. Entwicklung, Dogma, Ökumenische Zukunft*, Herder, Freiburg, 2004. Najnoviji razvoj obrađuje zadnje poglavlje u knjizi: "Das ökumenische Gespräch seit dem II Vatikanum", 451-519.

sint, objavio je knjigu o reformi papinstva. Sam naslov za katoličkog čitatelja zvuči izazovno. Renomirana njemačka nakladnička kuća Herder prepoznala je aktualnost Quinnova djela te ga ubrzo izdala na njemačkom prijevodu i uvrstila u svoj poznati teološki niz *Quaestiones disputatae (Pitanja u prijeporu)*.⁷

Thomas J. Reese, pisac druge, u Hrvatskoj manje poznate ali jednako zanimljive knjige o politici i organizaciji Katoličke crkve, član je Družbe Isusove, politolog, teolog i stručnjak za porezno pravo, analitičar različitih američkih organizacija i lobija. Svojim djelom *Vatikan iznutra* pokušava dati cjelovitu analizu ustroja i rada Svete Stolice kao hijerarhijskog vrha Katoličke crkve. Nakana mu je ponajprije osvijetliti ulogu, značenje i način funkcioniranja papinstva kao najstarije i vrlo respektabilne ustanove ne samo za Katoličku crkvu nego i za ekumenski dijalog, ali i na međunarodnoj pozornici. Njemački prijevod doživio je već nekoliko izdanja.⁸

Pisac pruža provjerene i dragocjene spoznaje o cjelokupnom ustroju Vatikana, tj. Svete Stolice. Opisuje i raščlanjuje njezine strukture (primjerice Kardinalski kolegij, Biskupsku sinodu, kongregacije, vijeća, tajništva, sudove, papinske diplomate, Kodeks kanonskoga prava), način rada i mentalitet vatikanskih službenika. Pritom donosi i dragocjena opažanja o samoj Kuriji i njezinu funkcioniranju, radnim metodama, odabiru suradnika, dosadašnjim reformama, ali i zaprekama inovaciji. Njegove prosudbe podupiru i dopunjuju neke tvrdnje i prijedloge što ih u svojoj knjizi iznosi J. R. Quinn. Pojam Rimske kurije ovdje podrazumijeva skup međusobno povezanih ustanova, ureda i tijela, odnosno dikasterija koji pomažu Papi pri upravljanju općom Crkvom. Papinstvo je, veli Reese, ne samo osjetljiva tema u Katoličkoj crkvi nego "stožer i okretište ekumenskih odnosa između kršćanskih Crkava" (Uvod, 9).

Vatikan obavlja karakter zatvorenosti i tajnovitosti, primjećuje pisac, što dijelom leži i u jedincatosti te institucije koja nema

⁷ John R. Quinn, *The reform of the papacy. The costly call to christian unity*, A Herder and Herder Book, New York, 1999. Ovdje se koristim njemačkim izdanjem spomenute knjige pod naslovom: *Die Reform des Papsttums*, Herder, Freiburg, (QD 188), 2001.

⁸ Thomas J. Reese, *Inside the Vatican. The Politics and Organization of the Catholic Church*. The Woodstock Theological Center, 1996. Njemačko izdanje pod naslovom: *Im Inneren des Vatikan. Politik und Organisation der katholischen Kirche*, S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1998., 4. izdanje, Fischer Taschenbuchverlag, 2005. Pisac je bio predavač na Woodstock Theological Center Georgetown Sveučilišta u Washingtonu i višegodišnji urednik časopisa *America*.

sebi ravne u svijetu, u njezinim neobičnim zakonima, složenim strukturama, specifičnim ciljevima, procedurama, suradničkim stožerima i posebnom kulturom (11). Autor je godinu dana proučavao vatikanske urede na svim razinama te nam na kraju podastire rezultate svoga rada: "Knjiga koju imate pred sobom istražuje strukture vladanja u Katoličkoj crkvi s vidika socijalnog znanstvenika. Akademsku godinu 1993.-1994. proveo sam u Rimu, gdje sam vodio razgovore s više od stotinu vatikanskih službenika, od toga s 13 kardinala ... Mnogi od njih bili su spremni pred mikrofonom govoriti o svomu radu u Vatikanu, što me ugodno iznenadilo, ali samo su mi neki dopustili da ih poimenično citiram. Već ta činjenica puno govori o politici u Vatikanu" (394). U Pogovoru Otto Kallscheuer ističe da autor svojim djelom ispunjava postojeću prazninu, jer do sada nije bilo tako aktualnog, čitljivog i stručnog prikaza načina rada Rimske kurije⁹ te na kraju svojega teksta zaključuje da se Reeseovi prijedlozi u pojedinostima mogu preispitati, odbaciti ili kritizirati, ali da se o njima zacijelo mora stručno raspravljati.¹⁰

No vratimo se ponajprije Quinnovoj knjizi, koja je pokušaj jednoga biskupa da odgovori Papinoj molbi izrečenoj u Enciklici. Djelo obuhvaća šest zanimljivih poglavlja, pisano je laganim stilom i jezikom koji je razumljiv i onima bez posebne teološke naobrazbe. Nakana je pisca da u toj vrlo osjetljivoj materiji koju obrađuje izriče i formulira probleme, nagomilana pitanja i ranjiva mjesta, dakle da rekne ono o čemu se često mnogi teolozi a još više i sami biskupi sustežu ili ne usuđuju raspravljati. Pritom Quinn postupa vrlo oprezno, ostaje otvoren dopunama i kritici, svjestan je ograničenosti svojih zapažanja i zaključaka koje izvodi. Da bismo ga pravo razumjeli, prisjetimo se onoga što u uvodu sâm napominje. Njegova se promišljanja kreću na razini tzv. "prvog stupnja refleksije" (izraz K. Rahnera).¹¹ To znači da nisu napisana u stilu profesionalnog teologa koji život provodi u studiranju, istraživanju i poučavanju, nego odaju ponajprije zapažanja i refleksije iz vidokruga jednog biskupa pa tim spoznajama može biti potrebna korektura, dopuna ili potvrda teoloških stručnjaka, ali i samih biskupa. Nadalje, pisac izričito naglašava da ni u kojem slučaju ne dovodi u pitanje katoličku vjeru Crkve i njezin

⁹ Otto Kallscheuer, *Der Vatikan nach Johannes Paul II.*, u: Th. J. Reese, *Im Inneren des Vatikan*, 397.

¹⁰ Isti, 426.

¹¹ John R. Quinn, *Die Reform des Papsttums*, 8. Sljedeće stranice u tekstu odnose se na dotičnu knjigu.

nauk o primatu apostola Petra i njegovih nasljednika. Istodobno slijedi općenito prihvaćen katolički nauk o razvoju sadržaja vjere i njezinih istina pa tako i Petrove službe (9).

Prvo poglavlje u kojemu pisac promatra i sagledava ulogu papinstva u kontekstu jedinstva kršćana zaključuje mišlju da vjerodostojnost Enciklike ovisi o tome kako se primat obnaša u samoj Katoličkoj crkvi koja mora drugim kršćanima pružiti primjer onoga na što Papa u enciklici druge poziva (31). Pisac zatim najavljuje pet tema koje će u nastavku kritički razmotriti pa zaključuje: "Svaka od ovih tema ima važnu ulogu u traženju jedinstva kršćana. Svaka je od njih od velikog značenja za reformu i za obnašanje primata" (isto). Slijedi poglavlje o problemu reforme, kritike i javnog mnijenja u Katoličkoj crkvi općenito. Nakon povijesnog osvrtu o odnosu Crkve i papa novijeg doba prema javnom mnijenju, potrebi kritike u Crkvi, njezinim granicama i značajkama zaključuje da nije moguće odazvati se pozivu Pape na dijalog o načinu obnašanja njegove primacijalne službe bez stanovitih kritičkih pristupa (68). U nastavku se pisac u duhu dobronamjerne kritike koju zagovara usredotočuje na četiri ključne teološke teme koje su s papinom službom neodvojivo povezane i na nju bacaju novo svjetlo. Ponajprije, to je pitanje odnosa između papinstva i kolegijaliteta u Crkvi. Autor donosi pregled kako se taj odnos u povijesti različito reflektira kroz shvaćanje primata u prvom tisućljeću do ideje kolegijaliteta na II. vatikanskom saboru, u intervenciji Pavla VI. s njegovom *Nota praevia*, ali i u dva konkretna izraza kolegijaliteta u novijem vremenu, kao što su ustanova biskupskih konferencija i Biskupske sinode. Quinn na temelju iznesenog izvodi zaključak da zapravo nauk Drugoga vatikanskog sabora o kolegijalitetu daje kontekst i pruža ključ za shvaćanje primata (105).

Drugo se pitanje odnosi na imenovanja biskupa. Pisac analizira i uspoređuje način imenovanja biskupa u Rimokatoličkoj crkvi, u istočnim crkvama i Anglikanskoj crkvi. U Katoličkoj se crkvi razvila praksa da biskupe izravno imenuje papa pa u takvom postupku nema demokratskih elemenata ni sudjelovanja mjesnih crkava što je veliki nedostatak u sustavu izbora pastira. Pritom podsjeća na staro crkveno pravilo: Što se sviju tiče, treba da svi razmotre i potvrde (111.). Pođemo li od toga načela, očigledni su značajni nedostaci u današnjoj praksi imenovanja koji nanose veliku štetu nadi u jedinstvo kršćana (121).¹² U tom svjetlu donosi

¹² John R. Quinn veli: "S jedne strane na taj način slabi jedinstvo u Katoličkoj crkvi; s druge strane može se shvatiti znakom da u Katoličkoj crkvi plodan

zaključak: Želi li se Crkva zaista u smislu Ivana Pavla II. suočiti s postavljenim zahtjevima te promišljati vršenje primata u svjetlu nove situacije, “ne može mimoći teška pitanja oko imenovanja, premještanja i umnožavanja biskupa” (126).

Treće pitanje promišlja implikacije koje proizlaze iz poželjne reforme papinstva za sadašnji kolegij kardinala i njegovu ulogu u Crkvi osobito pri izboru pape. Očito je potrebno redefinirati tu ustanovu u duhu jačanja kolegijaliteta i s obzirom na njezin odnos prema katoličkim istočnim crkvama, prema Sinodi biskupa i biskupskim konferencijama.

Teološki razlozi reforme Kurije

Quinn je posljednje poglavlje svoje knjige posvetio pitanju reforme Kurije.¹³ Na početku obrazlaže da reforma Rimske kurije nije potrebna iz povijesnih, strukturalnih ili modernizacijskih razloga, nego se nameće teološkom nužnošću. Naime, središnja uprava Crkve u sadašnjemu obliku ne odgovara zahtjevima koji proizlaze iz sljedećih istina: da Crkva nije naprosto monolitno strukturirana zajednica sa središnjom upravom; da je Crkva prema svom vlastitom nauku zajednica Crkava od kojih svaka ima svoje mjesto i ulogu u životu opće Crkve te da biskupi nisu puko sredstvo i službenici pape bez vlastite odgovornosti. Pisac ustvrđuje da Kurija do sada još nije povukla zaključke iz istina o kolegijalitetu, supsidijarnosti i legitimnoj različitosti, nego se pred njima zatvara pa će ta činjenica, ako se dosljedno ne promijeni, “ostati stalni kamen spoticanja na putu prema jedinstvu kršćana” (140). Već kratak pogled na razvitak ove drevne ustanove papinih pomoćnika i savjetnika pokazuje da je ona od svojih početaka do sadašnjega oblika prošla različite stadije i doživjela raznovrsne promjene. Dok su u prvim stoljećima tu ulogu obnašali rimski svećenici i đakoni, nakon Konstantina, kad je Crkva dobila slobodu djelovanja, sukladno novim zahtjevima, osniva se ustanova za upravljanje crkvenim dobrima, a savjetnicima postaju biskupi biskupija oko Rima (suburbani). U 11. st. papinska se središnja uprava prvi put naziva Rimskom kurijom. Slijedi razdoblje u kojemu Konzistorij kardinala preuzima glavnu ulogu te zbog pojačane centralizacije

nauk II. vatikanskog sabora o mjesnim crkvama ne dolazi pravo do izražaja i u praksi se ne primjenjuje.” *Isto*, 121.

¹³ John R. Quinn, *Die Reform des Papsttums*, 140-165. Stranice u tekstu kod citiranih mjesta odnose se na to poglavlje.

nastaju pojedini tribunali. Unutar kardinalskog kolegija u 16. st. osniva se posebna kongregacija za obranu Crkve od raznih krivovjerja pod naslovom "Sveta kongregacija za opću inkviziciju". Krajem istoga stoljeća papa Siksto V. ustrojio je Kuriju s brojnim kongregacijama i tribunalima, što se u bitnome zadržalo sve do naših dana. Podsjećajući na taj prethodni razvitak složenoga aparata Kurije koji danas broji više od 1700 osoba i na činjenicu da je ona preuzimala pojedinačne strukture još od Rimskog senata, bizantinskog carskog dvora do francuske kancelarije i zapadnih vlada¹⁴, Quinn želi načelno naglasiti sljedeće: Tko ima u vidu tu povijesnu kontingenciju crkvenih ustanova, ne može se zatvarati svakoj demokratizaciji u Crkvi i pozivati samo na njezin božanski ustroj (143).

Katolička teologija Rimsku kuriju definira kao sveukupnost vlasti i ustanova koje pomažu papi pri vršenju njegove najviše pastirske službe na dobro i u službi opće Crkve i partikularnih crkava.¹⁵ Istina je da su u prošlom stoljeću trojica papa uvodili promjene na Kuriji. Pitanje je međutim jesu li ti zahvati bili dosljedni i temeljiti u duhu novonastalih potreba ili su pak ostali samo polovične mjere. Najprije je početkom 20. stoljeća papa Pio X. proveo reorganizaciju Kurije. Time je uvedena bolja organizacijska podjela različitih ureda, jasno su određene njihove nadležnosti i odvojeni su sustavi uprave i sudstva. Zatim su se na II. vatikanskom saboru pojavila različita nastojanja, koja su u biti išla za tim da se Rimska kurija shvati "ne samo kao sredstvo pape nego i Kolegija biskupa".¹⁶ No takva promišljanja, kako ćemo vidjeti, očito nisu imala uspjeha.

Koncilski zahtjevi za preustrojem

Stoga je u postkoncilskom vremenu Kurija ubrzo došla na udar kritike zbog već uvedno spomenutih pitanja, ponajprije zbog centralizacije. Taj problem u biti proizlazi iz činjenice da ideje koncilске ekleziologije nisu provedene i primijenjene u odnosu na narav, zadaću i strukturu same Kurije, odnosno Rimska kurija nije prilagodila svoj ustroj obnovljenom shvaćanju Crkve na

¹⁴ Quinn se pritom između ostalog izričito poziva na: Thomas J. Reese, *Im Inneren des Vatikan*, (poglavlje o Kuriji), 148-195, ovdje 193.

¹⁵ Usp. Georg May, *Römische Kurie*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, VIII, Freiburg, ³1999., 1287. Usp. također: Ivan Pavao II., *Apostolska konstitucija Pastor bonus*, čl. 1.

¹⁶ Usp. Georg May, *Isto*.

Koncilu. Quinn u tom kontekstu navodi svojedobnu izjavu jednog od renomiranih koncilskih otaca, bečkog kardinala Franza Königa, američkom časopisu *The Tablet*: "U stvarnosti pak, *de facto* a ne *de jure*, namjerno ili nenamjerno kurijalni autoriteti zajedno s Papom prisvojili su zadaće Kolegija biskupa. Oni sada rješavaju gotovo sve te zadaće."¹⁷ Kao ilustraciju sadašnje pretjerane centralizacije Quinn navodi nekoliko primjera. Svećenik alkoholičar koji ne smije piti vino mora u Rim uputiti zahtjev da mu se dopusti kod mise upotrebljavati groždani sok. Mjesni biskup, koji zacijelo bolje poznaje svećenika i cijelu konkretnu situaciju, ne može dati takvo dopuštenje. Jednako tako za pitanje laicizacije svećenika nisu nadležne biskupske konferencije ili pojedinačni dijecezanski biskup koji su po naravi stvari upućeniji u dotični slučaj, nego je taj predmet također pridržan Rimu. Nadležna rimska kongregacija pak sadašnji restriktivni postupak otpuštanja iz svećeničkog staleža koristi i kao sredstvo protiv (katkada) nepromišljenog napuštanja svećeničke službe, odnosno za očuvanje celibata. Molba za dodjelu počasnog naslova na crkvenim učilištima mora proći čak kroz tri kongregacije.

Iz mjesnih crkava Azije i Afrike čuju se negodovanja s obzirom na način kako se tretira problem inkulturacije. Vatikanskim dikasterijima se zamjera da kod odobravanja prijevoda i prilagodbi liturgijskih tekstova za područja biskupskih konferencija donose norme koje zadiru u kompetenciju biskupa, a da se pritom s episkopatom o tome jedva konzultiraju ili se uopće ne konzultiraju. Autor pritom navodi izjavu jednog indonezijskog biskupa koji se u tim pitanjima zauzima za promjenu sadašnjeg kurijalnog pristupa i za više eklezijalne raznolikosti, kako je to primjereno različitim jezicima i kulturama pojedinih crkava te priželjkuje takvu Kuriju koja "bi mogla biti središnje mjesto informacija, potpore i ohrabrenja umjesto da bude univerzalna instanca odlučivanja" (145). Izvor takvih neriješenih pitanja, i nekoliko desetljeća nakon Koncila, Quinn vidi u centralizaciji i svodi ih na tri vrste problema: često zaobilaženje odluka biskupskih konferencija; imenovanje biskupa bez sudjelovanja episkopata partikularnih crkava ili uz njihovo slabo sudjelovanje; ophođenje s teolozima kojima se spočitava disencija glede nekih pitanja crkvenog nauka. Dakako, neriješena crkvena pitanja i nezadovoljstvo politikom Kurije odražava se i na kršćansko jedinstvo pa autor zaključuje: "Svaki pokret prema zajedništvu s Rimom biva prigušen ili slabi ako Kurija očigledno

¹⁷ John R. Quinn, *Die Reform des Papsttums*, 143.

isključuje ulogu mjesnih biskupa ili je ozbiljno umanjuje” (146). U svezi s time valja podsjetiti na neke značajne prijedloge biskupa o reformi Kurije na Koncilu i na ono što je od toga u službenim zaključcima prihvaćeno.

Već tijekom pripreme Koncila javljali su se zahtjevi za decentralizacijom i reformom Kurije. Neki su biskupi u toj ustanovi vidjeli prepreku između episkopata i pape, drugi su je doživljavali kao drsku i autoritativnu koja sebe stavlja iznad biskupa. Drugi je vatikanski sabor na temelju različitih prijedloga izričito zahtijevao tri stvari: bolju komunikaciju i koordinaciju između različitih odjela Kurije, internacionalizaciju te sudjelovanje dijecezanskih biskupa i laika u njezinu radu.¹⁸ Što se od toga ostvarilo u postkoncilskom vremenu?

Bolja komunikacija između ureda

Nakon Koncila uslijedila su dva djelomična preustroja Kurije. Papa Pavao VI. (1967.) proširio je Kuriju ustrojivši nova tijela kao što su tajništva i vijeća, a u rad kongregacija uključeni su i neki mjesni biskupi. Dvadesetak godina poslije Ivan Pavao II. (1988.) proveo je drugu reformu Kurije, ne mijenjajući bitno njezin sadašnji oblik. Ona se danas sastoji od sljedećih ustanova: Državnog tajništva, kongregacija, sudova, vijeća i ureda. Među načelima i nakanama za ovaj drugi preustroj Kurije ističe se želja za učinkovitom podjelom djelovanja i nadležnosti ureda i ustanova Kurije, usklađivanje rada ureda vodeći se načelom “da uređenje i način djelovanja Rimske kurije sve više odgovaraju i ekleziološkom duhu II. vatikanskog sabora i da sve očitije postaju prikladni za postignuće izloženih pastoralnih svrha njezina utemeljenja, i da iz dana u dan sve bolje idu ususret potrebama crkvenog i građanskog društva”.¹⁹

Očito nije jednostavno ni lako prevladati nedostatke u komunikacijama i suradnji između različitih ureda i službi u samoj Kuriji koji onda uvijek iznova iziđu na površinu. Najnoviji slučaj datira s početka 2009., kad je papa Benedikt XVI. dokinuo izopćenje četvorice biskupa iz Svećeničkog bratstva Pija X. Među

¹⁸ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi (CD)*, br. 9-10. Vidi također, Heribert Schmitz, III. Kurienreform, u: *Sacramentum mundi*. Theologisches Lexikon für die Praxis, I, Freiburg, 1967., 824-826.

¹⁹ Ivan Pavao II., *Apostolska konstitucija Pastor bonus*, br. 13; hrvatski tekst vidi u: *Zakonik kanonskooga prava s izvorima*, Zagreb, 1996., 874-967.

njima je bio i biskup Richard Williamson, koji je, kako se nedugo zatim ustanovilo, javno nijekao holokaust, pa je Papin čin izazvao snažno negodovanje u širokoj javnosti. Propust je očito bio u Papinskoj komisiji *Ecclesia Dei* koja je nadležna za razgovore s Bratstvom i zacijelo nije točno istražila tu pozadinu. Benedikt XVI. je nakon tog slučaja smijenio čelnika Komisije, a nju čvršće vezao uz Kongregaciju za nauk vjere.²⁰ Na tom najnovijem i osjetljivom primjeru potvrđuje se načelna prosudba Th. J. Reesea da strukture i procedure Kurije u velikoj mjeri ovise o ulozi koju papa ima u Crkvi. Ta se uloga pak povijesno uvijek iznova mijenjala i prilagođavala društvenoj okolini u kojoj Crkva živi i teološkom nauku kako ona sebe shvaća.²¹ Pitanje je dakle koje će shvaćanje Crkve o samoj sebi prevladati u njezinoj svijesti. Zato autor s pravom zaključuje: "Ako se Crkva sagledava kao *communio* Crkava, bit će moguća decentralizirana struktura s više sloboda i ovlasti za mjesne crkve. Zahtjevi prema Kuriji bi se smanjili, a naglasila bi se uloga biskupskih konferencija i mjesnih biskupa."²² Ipak, bez obzira na poželjne i moguće promjene naglasaka i težišta Kurija će, dodaje Reese, ostati složen aparat jer je u službi Crkve sastavljene od različitih kultura i mnogih jezika te suočene s mnoštvom složenih pitanja. Svi kojima je na srcu jedinstvo Crkve, upirat će svoj pogled prema onome čija je vrhovna duhovna zadaća čuvanje i unaprjeđivanje jedinstva, to više u današnjem svijetu koji se globalizira i umrežava.

Internacionalizacija Kurije

Drugi zahtjev Koncila odnosi se na internacionalizaciju Kurije. Sastav njezinih suradnika treba uskladiti s univerzalnim karakterom Crkve. Na tom je području postignut znatan napredak. Danas više od dvije trećine pročelnika vatikanskih kongregacija i vijeća dolazi izvan Italije, a i među osobljem je značajan porast onih suradnika koji nisu Talijani.²³ Smisao je internacionalizacije bio da u Kuriji djeluju osobe koje sa sobom donose različita crkvena iskustva i poglede te na taj način šire njezine obzore. Ipak, lako

²⁰ Usp. Internetsku stranicu: http://religion.orf.at/projekt03/news/0907ne090709_papstkonsequenzen.htm

²¹ Thomas J. Reese, *Im Inneren des Vatikan*, 194.

²² *Isto*.

²³ Thomas J. Reese, *isto*, 197. Podrobnije o tome govori cijelo VI. poglavlje (*Der Beamtenapparat*), 196-241.

se dogodi da suradnici središnje crkvene uprave brzo izgube svoje specifičnosti nacionalnog identiteta te pod utjecajem posebnoga kulturološkog ozračja u kojemu djeluju poprime rimski način razmišljanja. Teško je definirati taj duhovni sklop, tzv. *romanità*, koji je povezan s činjenicom da se Vatikan nalazi usred glavnoga grada staroga Rimskog Carstva i stoljetnih papinskih palača. Reese navodi riječi američkog kanonika zaposlenog u Kuriji koji veli: "Svuda si okružen antičkim ruševinama. Imaš osjećaj kao da si ovdje u središtu, dok je ostatak svijeta na periferiji, a to odgovara i tonu kojim je napisana Konstitucija o rimskoj kuriji *Pastor bonus*."²⁴ Taj dojam autor potkrjepljuje opažanjem Karla Rahnera koji je jednoć napisao: "Članovi Kurije se brzo romaniziraju, gube svaki stvarni kontakt sa zemljama iz kojih dolaze i postaju rimskiji od samih Rimljana."²⁵ Ako se tome doda da i sam način kako se biraju članovi Kurije nije osobito prikladan, onda ne začuđuje konstatacija koju na kraju ovoga pitanja donosi sam Quinn: "Tako se događa da je personal internacionalni, ali ne i mentalitet."²⁶

Dijecezanski biskupi i laici suradnici Kurije

Sukladno trećem zahtjevu Koncila dijecezanski su biskupi doduše uključeni u rad vatikanskih vijeća i kongregacija, a laici su također postali članovi nekih vijeća, ali nisu prisutni u kongregacijama. Ipak, polovica vijeća nema članove laike ili laikinje. Autor zaključuje da se Kurija zapravo opire jačem preustroju kako je to činila nekoć na Koncilu. Riječ je o jednom kontinuiranom otporu značajnijem sudjelovanju biskupa i laika u tijelima Kurije koja sve reforme nastoji oslabiti. To je zamjetljivo osobito u nekim kurijalnim uredima koji odbacuju nauk o kolegijalitetu (zbornosti) biskupa.²⁷ Na takav zaključak navode kurijalni postupci, primjerice ustupci pretkoncilskoj latinskoj liturgiji sljedbenicima izopćenog biskupa Marcela Lefebvrea, prisvajanje uloge autoriteta nad episkopatom u stvarima koje su ostavljene na slobodnu raspravu, imenovanje biskupa i mimo prijedloga biskupskih konferencija, što nije u skladu s razumijevanjem biskupske službe u tradiciji Crkve, osobito na Drugom vatikanskom saboru. Dakako, autor zna da Kurija nije monolitno tijelo, i da u njoj ima zacijelo mnogo i onih koji su svjesni istinskih problema i potreba Crkve. No

²⁴ *Isto*, 222.

²⁵ *Isto*, 198-199.

²⁶ John R. Quinn, *Die Reform des Papsttums*, 148.

²⁷ *Isto*, 153-154.

u tim i drugim postupcima prepoznaje djelovanje onoga istog kurijalnog bloka koji se čak iz istinskih pobuda i ljubavi prema Crkvi već na Drugomu vatikanskom saboru opirao Koncilu, a nauk o kolegijalitetu biskupa smatrao napadom na Kuriju. Quinn zaključuje da su spomenuti stavovi “za cilj jedinstva kršćana destruktivni i kontraproduktivni” (155).

Jedan od koncilskih prijedloga za reformu Kurije zagovara da se u toj ustanovi smanji broj biskupa i svećenika, a poveća udio laika. Biskupi sa svojim pastirskim iskustvima svakako su dobrodošli suradnici. Neki bi od njih morali trajno boravili u Rimu, a drugi bi mogli ostati u svojim biskupijama te u određenim vremenima sudjelovati na konferencijama Kurije.²⁸ Današnja nerijetka praksa ređenja svećenika za biskupa samo zato da može biti tajnik kongregacije u Kuriji, doimlje se sve više kao zloraba sakramenta reda i biskupske službe. Drugi prijedlog reforme Kurije predviđa mogućnost uvođenja ograničenog vremena službe za članove, izuzevši neke vrlo osjetljive službe u Kuriji, koje su nadležne za složena pitanja gdje je nužno očuvati kontinuitet rada. Tako bi se Rimska kurija uvijek iznova osvježavala novim snagama.²⁹ Autor pritom spominje i druge mogućnosti, primjerice, da kurijalni službenici nakon dva mandata od pet godina provedu *annum sabaticum* u svojim biskupijama, da namještenici i suradnici Kurije obvezno godišnje pohađaju određene seminare ili predavanja o različitim aktualnim temama. No svaki preustroj Kurije morao bi se pozabaviti pitanjem izbora njezinih suradnika. Sadašnja praksa odabira ima slabih strana, pa bi trebalo sve poduzeti “da se preispitaju motivi kandidata i njihov stav prema službi u Crkvi” (159). Zacijelo postoje i mnoge druge ideje i prijedlozi za unaprjeđenje te složene i osjetljive institucije kako bi i ubuduće mogla plodno djelovati. Autor na kraju iznosi vlastitu sugestiju: Papa bi, veli on, mogao osnovati povjerenstvo za reformu Kurije s tri predsjednika na čelu: jedan bi bio između predsjednika biskupskih konferencija, jedan laik te jedan predstavnik Kurije. Oni bi predsjedali tim radnim tijelom sastavljenim od biskupa, svećenika redovnika i laika. Konzultirajući stručnjake iz uprave, teologije, crkvenog prava i drugih disciplina, to bi povjerenstvo izradilo prijedloge i podastrlo ih papi. Nakon što papa takav nacrt

²⁸ Isto, 157: “Čini se da nema nekog nužnoga razloga da baš biskupi moraju biti predstojnici nadležnih odjela za laike, kulturu, katolički odgoj, sredstva komunikacije, obitelj i neka druga područja.”

²⁹ “Kad je čovjek tako dugo u svojoj službi, a pape dolaze i odlaze, to budi instinkte posjedovanja i osjećaj da imaš odgovor na svako pitanje.”, Isto, 158.

prihvati, dostavlja ga predsjednicima biskupskih konferencija da se o njemu na svome posebnom zasjedanju izjasne. Na kraju papa tako nastali nacrt proglašava i naređuje da se provede. Nakon konzultacija s biskupskim konferencijama papa osniva Povjerenstvo za provedbu koje će nadgledati preustroj Kurije, o tome izvješćivati papu i crkvenu javnost.³⁰ Quinn zaključno ustvrđuje: Ne dvojeći da Kurija u službi pape ima nužnu ulogu i da je Crkvi učinila uistinu mnogo dobra, “preustroj Kurije ipak bi mogao biti najvažniji pojedinačni čimbenik o kojemu valja razmisliti ako se ozbiljno zauzimamo za jedinstvo kršćana i odgovorimo zamolbi pape da se nađe nov način obnašanja primata koji je otvoren novoj situaciji” (161).

Na kraju

Nakana autora u spomenutoj knjizi nije bila da reče sve o mogućim načinima reforme Kurije, nego da kao biskup reče nešto o tome. Njegova promišljanja dolaze iz temeljnog uvjerenja da su pri obnašanju Petrove službe, više nego sve drugo, dvije okolnosti glavni problem za Crkvu i za jedinstvo kršćana: centralizacija i nužni preustroj Rimske kurije. Teološki gledano, u Crkvi postoji proturječje, s jedne strane između sve naglašenije centralizacije i crkvenog nauka o kolegijalitetu biskupa, s druge strane između poziva na jedinstvo kršćana i ustrajanja na centralizaciji koja okrnjuje kolegijalitet i legitimnu raznolikost (162). Autor smatra da Crkva koja je i sama takoreći “globalni igrač”, može glede središnjeg ustroja učiti od velikih međunarodnih organizacija koje su otkrile da puno centralističke kontrole djeluje kontraproduktivno, te od tih ustanova preuzeti model tzv. “vođene autonomije” koji oni prakticiraju. U međunarodnim tvrtkama i ustanovama suradnike se opunomoćuje i ohrabruje da unutar određenih granica, koje utvrđuje šef, stvari rješavaju na svoj način. Jasno je da Crkva nije ustanova takve vrste, ali ipak ona djeluje u svijetu i može učiti iz iskustva tih organizacija koje su međunarodne i multikulturalne pa se moraju nositi sa složenim situacijama koje se vrlo brzo mijenjaju. Da bi nas pridobio za takav način razmišljanja, autor donosi zgodnu usporedbu: “Ako je Toma Akvinski u 13. st. posegnuo za sustavima i kategorijama poganske filozofije da objasni Božansku objavu, onda se zacijelo ne protivi vjeri ako Crkva u 3. tisućljeću promišlja kako bi mogla na se primijeniti

³⁰ Usp. John R. Quinn, *Die Reform des Papsttums*, 160-161. Autor ovdje iznosi svoj prijedlog koji je objavio nekoliko godina prije objavljivanja svoje knjige.

kategorije i strukture međunarodnih svjetskih organizacija da služi u okviru zajedništva i jedinstva u različitosti.”³¹ Prihvati li se decentralizacija u Crkvi, ona neophodno zahtijeva supstancijalni preustroj Kurije koji bi od nje napravio mjesto koordinacije, gdje se slijevaju i razmjenjuju informacije i gdje svoje uporište nalazi kolegijalno vođena autonomija. Neobično je važno, zaključuje Quinn, da se u dijalogu o jedinstvu kršćana ne zahtijeva dokidanje papinstva, nego se sve jasnije uviđa kako je Petrova služba služenje cijeloj Crkvi i uistinu dar Providnosti. Ta pojačana otvorenost za papinstvo susreće se s proročkim pozivom samoga Pape da se preispita način obnašanja njegova primata. Stoga je ovo jedincati povijesni trenutak milosti pa ga nipošto ne smijemo propustiti.

Nakana je mojega priloga rastumačiti i predstaviti hrvatskoj crkvenoj javnosti ideje i prijedloge o reformi Rimske kurije u sklopu dijaloga o obnašanju primata Rimskog biskupa. Nadam se da će ovdje iznesena promišljanja potaknuti daljnja proučavanja i napore u zajedničkom traženju oblika papine službe kao služenja cijeloj Crkvi.

THE ROMAN CURIA AND DEBATES ON PAPAL PRIMACY

Summary

A former call of John Paul II to ecumenical dialogue about the service of Roman Pontiff aroused a lively interest from theological circles. The adjustment of primacy to the new situation obviously demands the reorganization of the Roman Curia which helps the Pope in governing the universal Church. The author of the article discusses the need and efforts to carry out the reform of the Curia referring at it to the ideas from the publications of the American authors John R. Quinn and Thomas J. Reese. Then he presents the Council requirements for the reorganization of the central Church administration, describing the former achievements and resistances to the reform and also informs about the numerous proposals and suggestions on that subject. At the end one can conclude that the reform of the Curia in the spirit of the Council ecclesiology is a precondition and imperative part in opening the primacy to new circumstances.

Key words: Reform of papacy, reorganization of Roman Curia, Papal primacy, service of Roman bishop.

³¹ Isti, 163-164.